تغییرات میانگین سن ازدواج در ایران

الهام فتحی، نورمحمد جاوید، بهناز سرخیل و سودابه زبرجد

مقدمه

ازدواج از مهم‌ترین وقایع در زندگی اجتماعی انسان‌هاست و در همه‌ی زمان‌ها و تمام فرهنگ‌ها به شکل‌های مختلف وجود دارد. ساختار سنی جمعیت، آداب و رسوم، فرهنگ، مذهب و عرف هر جامعه‌ای می‌تواند الگوی ازدواج را تحت تأثیر قرار دهد. گذار جوامع از مرحله‌ی سنتی به مرحله‌ی مدرن، تغییراتی اساسی در ساختارهای اجتماعی و اقتصادی جوامع به وجود آورده که افزایش سن ازدواج از جمله پیامدهای آن است.

اطلاعات جمع‌آوری شده از سوی سازمان ملل متحد در سال ۲۰۱۴ میلادی حاکی از آن است که در کشورهای اروپای غربی میانگین سن ازدواج بیش از ۳۰ سال است. کشور اسلوانی با مقدار ۳۴٫۸ سال بالاترین و نیجریه با ۱۷٫۳ سال پایین‌ترین میانگین سن ازدواج را در بین سایر کشورهای جهان دارند.

تغییر و تحولات اجتماعی و اقتصادی نیم‌قرن اخیر ایران، باعث تغییرات بسیاری در الگوی پیوند زناشویی و ساختار و ترکیب خانواده شده است. بنا بر این بررسی تحولات سن ازدواج و تحلیل آنها، اطلاعات مفید و سودمندی را به‌منظور هرگونه برنامه‌ریزی در اختیار سیاستگذاران قرار می‌دهد. یکی از ابزارهای مناسب برای مطالعه‌ی تحولات ازدواج، استفاده از نتایج سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن بوده که در ۶۰ سال گذشته و در فواصل زمانی معین توسط مرکز آمار ایران، اجرا و نتایج آن منتشر شده است. در این مختصر میانگین سن در اولین ازدواج با روش غیر مستقیم هاینال محاسبه شده و سپس روند سن ازدواج مقایسه شده است.

تعاریف و مفاهیم

ازدواج: در مطالعات جمعیتی ازدواج و زناشویی به تغییر وضع فرد از حالت «هرگز ازدواج‌نکرده» به حالت «ازدواج‌کرده» اطلاق می‌شود و افرادی که بعد از ازدواج حالات دیگری چون بیوه‌گی (بر اثر فوت همسر یا طلاق) پیدا می‌کنند نیز از نظر آمارهای جمعیتی ازدواج‌کرده محسوب می‌شوند (زنجانی، حبیب‌اله۱۳۷۶: ۱۴۷).

ازدواج بار اول: تغییر وضع فرد از حالت هرگز ازدواج‌نکرده به حالت ازدواج‌کرده را ازدواج بار اول گویند و شاخص‌ها و سنجه‌های مربوط به ازدواج را بر اساس آن محاسبه می‌کنند.

شاخص‌های مختلفی در مطالعات جمعیت‌شناسی برای بررسی ازدواج و زناشویی وجود دارد که از جمله آنها می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

شاخص میانگین سن در اولین ازدواج: یکی از شاخص‌های معرف وضعیت ازدواج در هر جامعه‌ای، میانگین سن در اولین

الهام فتحی دانشجوی دکترای جمعیت‌شناسی و رئیس گروه آمارهای جمعیت و سلامت دفتر آمارهای جمعیت، نیروی کار و سرشماری مرکز آمار ایران است.

نورمحمد جاوید کارشناس‌ارشد جمعیت‌شناسی و کارشناس آمارهای جمعیت و سلامت دفتر آمارهای جمعیت، نیروی کار و سرشماری مرکز آمار ایران است.

بهناز سرخیل کارشناس آمار، کارشناس آمارهای جمعیت و سلامت دفتر آمارهای جمعیت، نیروی کار و سرشماری مرکز آمار ایران است.

سودابه زبرجد مهندس عمران گرایش نقشه‌برداری و کارشناس آمارهای جمعیت و سلامت دفتر آمارهای جمعیت، نیروی کار و سرشماری مرکز آمار ایران است.

ازدواج است. این شاخص در واقع نشان می‌دهد که فراوانی واقعه‌ی ازدواج به کدام سن متمایل است و شاخص بسیار گویایی برای تحلیل روند و تغییرات وقوع ازدواج برای جمعیت‌ها است (هاپث، آرتور، ۱۹۴۵).

این شاخص با استفاده از گروه‌های سنی ۵ ساله‌ی۱۰-۵۴ یا ۱۵-۵۴ ساله با استفاده از روش هاینال قابل محاسبه است. در این مقاله به دلیل افزایش پوشش جمعیت در معرض واقعه‌ی ازدواج، گروه سنی ۱۰-۵۴ ساله، مبنای محاسبه قرار گرفته است.

❋ تحولات میانگین سن در اولین ازدواج در ایران

شاخص میانگین سن در اولین ازدواج در سال‌های مختلف برای مناطق مختلف و هر دو جنس قابل بررسی است. بررسی الگوی سنی ازدواج ایران، حکایت از افت و خیزهایی در طی نیم‌قرن اخیر دارد.

میانگین سن در اولین ازدواج زنان از ۱۸/۴ سال در سال ۱۳۴۵ به ۲۳/۴ سال در سال ۱۳۹۰ افزایش یافته و در سال ۱۳۹۵ با اندکی کاهش به مقدار ۲۳ سال رسیده است. این شاخص در میان زنان از سال ۱۳۴۵ تا ۱۳۹۰ همواره افزایشی بوده و برای نخستین‌بار در سال ۱۳۹۵ کاهش یافته است. برای مردان این شاخص در سال ۱۳۴۵ از ۲۵/۰ به ۲۶/۷ سال در سال ۱۳۹۰ رسید و در سال ۱۳۹۵ به روند افزایشی خود ادامه داده و به ۲۷/۴ سال رسید. در مردان روند تغییرات میانگین سن در اولین ازدواج برعکس زنان از الگوی معینی پیروی نکرده است.

طی نیم‌قرن اخیر میانگین سن اولین ازدواج مردان ۲/۴ سال افزایش یافته در حالی که میانگین مزبور برای زنان ۴/۶ سال افزایش داشته است. به بیانی دیگر این افزایش برای زنان ۱/۹ برابر مردان بوده است.

جدول ۱- میانگین سن در اولین ازدواج کشور به‌تفکیک مناطق شهری و روستایی: ۱۳۴۵-۱۳۹۵

سال	کل		شهری		روستایی	
	مرد	زن	مرد	زن	مرد	زن
۱۳۴۵	۲۵/۰	۱۸/۴	۲۵/۶	۱۹/۰	۲۴/۴	۱۷/۹
۱۳۵۵	۲۴/۱	۱۹/۷	۲۵/۱	۲۰/۲	۲۲/۷	۱۹/۱
۱۳۶۵	۲۳/۸	۱۹/۹	۲۴/۴	۲۰/۲	۲۲/۸	۱۹/۶
۱۳۷۰	۲۴/۴	۲۰/۹	۲۴/۹	۲۱/۱	۲۳/۵	۲۰/۸
۱۳۷۵	۲۵/۶	۲۲/۴	۲۶/۲	۲۲/۵	۲۴/۶	۲۲/۳
۱۳۸۵	۲۶/۲	۲۳/۳	۲۶/۵	۲۳/۳	۲۵/۵	۲۳/۴
۱۳۹۰	۲۶/۷	۲۳/۴	۲۷/۱	۲۳/۶	۲۵/۸	۲۳/۰
۱۳۹۵	۲۷/۴	۲۳/۰	۲۷/۸	۲۳/۴	۲۶/۵	۲۲/۰

مأخذ داده‌ها: محاسبات نویسندگان بر اساس نتایج تفصیلی سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن کل کشور: ۱۳۴۵-۱۳۹۵

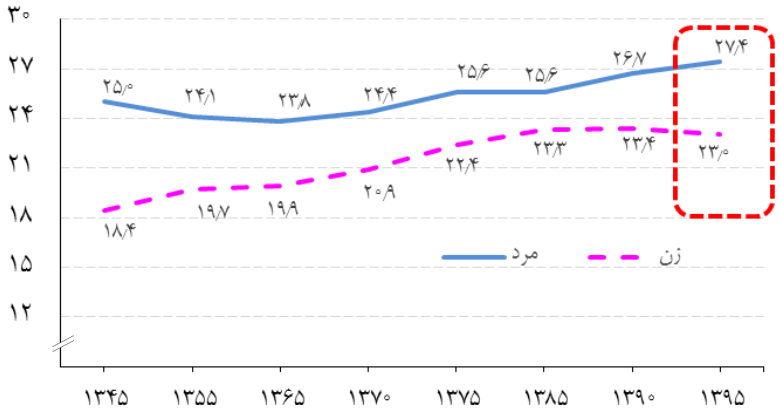

شکل ۱- میانگین سن در اولین ازدواج زنان و مردان کل کشور: ۱۳۴۵-۱۳۹۵
مأخذ داده‌ها: محاسبات نویسندگان بر اساس نتایج تفصیلی سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن کل کشور: ۱۳۴۵-۱۳۹۵

مقایسه‌ی میانگین سن در اولین ازدواج مردان به‌تفکیک استان در فاصله‌ی سال‌های ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵ حکایت از افزایش این شاخص برای مردان در تمام استان‌ها غیر از استان سیستان و بلوچستان (بدون تغییر) دارد. در مقابل، مقایسه‌ی بین زنان نشان می‌دهد که در اغلب استان‌های کشور طی سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۵ این میانگین کاهش یافته است. در این کاهش پنج استان سمنان، البرز، اصفهان، کهکیلویه و بویراحمد و تهران مستثنی بوده‌اند.

از نظر استانی بر اساس نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵، ایلام به لحاظ میانگین سن در اولین ازدواج مردان و زنان به ترتیب با رقم ۲۹/۸ و ۲۶/۱ سال بالاترین رتبه را در بین استان‌ها دارد. مردان استان سیستان و بلوچستان با ۲۵/۰ سال و زنان استان خراسان رضوی با ۲۱/۱ سال، کم‌ترین میانگین سن در اولین ازدواج در بین استان‌های کشور را داشته‌اند.

❋ نتیجه‌گیری

در ایران از دیرباز نهاد خانواده اهمیت

جدول ۲ - میانگین سن در اولین ازدواج به‌تفکیک استان و برحسب جنس: ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵

شرح	۱۳۹۰		۱۳۹۵		تفاوت بین ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵	
	مرد	زن	مرد	زن	مرد	زن
کل	۲۶/۷	۲۳/۴	۲۷/۴	۲۳/۰	۰/۷	-۰/۴
آذربایجان شرقی	۲۶/۸	۲۳/۰	۲۷/۲	۲۲/۰	۰/۵	-۰/۱
آذربایجان غربی	۲۶/۱	۲۳/۲	۲۶/۶	۲۲/۵	۰/۵	-۰/۶
اردبیل	۲۶/۶	۲۳/۳	۲۷/۴	۲۲/۴	۰/۸	-۰/۹
اصفهان	۲۷/۲	۲۳/۱	۲۸/۲	۲۳/۳	۱/۰	۰/۲
البرز	۲۷/۲	۲۳/۶	۲۸/۱	۲۳/۸	۱/۰	۰/۲
ایلام	۲۸/۹	۲۶/۳	۲۹/۸	۲۶/۱	۰/۹	-۰/۲
بوشهر	۲۵/۹	۲۳/۳	۲۷/۰	۲۲/۴	۱/۰	-۰/۹
تهران	۲۷/۸	۲۴/۲	۲۸/۵	۲۴/۲	۰/۷	۰/۰
چهارمحال و بختیاری	۲۷/۱	۲۳/۸	۲۸/۰	۲۳/۵	۱/۰	-۰/۳
خراسان جنوبی	۲۴/۷	۲۲/۶	۲۵/۳	۲۲/۰	۰/۶	-۰/۷
خراسان رضوی	۲۵/۰	۲۱/۷	۲۵/۶	۲۱/۱	۰/۶	-۰/۶
خراسان شمالی	۲۴/۸	۲۲/۳	۲۵/۷	۲۱/۹	۰/۹	-۰/۴
خوزستان	۲۷/۱	۲۴/۰	۲۷/۶	۲۳/۵	۰/۵	-۰/۵
زنجان	۲۶/۱	۲۳/۴	۲۶/۸	۲۲/۴	۰/۷	-۱/۱
سمنان	۲۶/۶	۲۳/۲	۲۸/۱	۲۴/۱	۱/۵	۱/۰
سیستان و بلوچستان	۲۴/۹	۲۲/۸	۲۵/۰	۲۲/۳	۰/۰	-۰/۵
فارس	۲۷/۶	۲۴/۰	۲۸/۷	۲۳/۸	۱/۱	-۰/۲
قزوین	۲۶/۴	۲۲/۸	۲۷/۳	۲۲/۱	۰/۹	-۰/۷
قم	۲۵/۸	۲۲/۲	۲۶/۴	۲۱/۹	۰/۵	-۰/۳
کردستان	۲۶/۴	۲۳/۶	۲۷/۲	۲۳/۲	۰/۸	-۰/۴
کرمان	۲۶/۵	۲۳/۸	۲۶/۷	۲۳/۰	۰/۳	-۰/۸
کرمانشاه	۲۸/۰	۲۵/۱	۲۸/۹	۲۴/۷	۰/۸	-۰/۴
کهگیلویه و بویراحمد	۲۷/۹	۲۵/۲	۲۸/۹	۲۵/۲	۱/۰	۰/۰
گلستان	۲۵/۶	۲۳/۲	۲۶/۲	۲۲/۵	۰/۶	-۰/۷
گیلان	۲۷/۱	۲۳/۸	۲۸/۰	۲۳/۷	۰/۹	-۰/۱
لرستان	۲۷/۵	۲۴/۸	۲۸/۴	۲۴/۲	۰/۸	-۰/۶
مازندران	۲۶/۳	۲۲/۹	۲۷/۵	۲۲/۷	۱/۱	-۰/۳
مرکزی	۲۶/۷	۲۲/۹	۲۷/۸	۲۲/۵	۱/۱	-۰/۴
هرمزگان	۲۵/۹	۲۳/۱	۲۶/۲	۲۲/۴	۰/۲	-۰/۷
همدان	۲۶/۷	۲۳/۴	۲۷/۷	۲۲/۷	۱/۰	-۰/۷
یزد	۲۵/۶	۲۱/۸	۲۶/۱	۲۱/۳	۰/۴	-۰/۵

به‌سزایی داشته و در دین مبین اسلام نیز بر ازدواج و تشکیل نهاد خانواده تأکید فراوان شده است. همگام با گذارهای مختلف جمعیتی در ایران (گذارهای سلامت و میرایی، باروری، ساختار سنی، مهاجرتی و شهری)، میانگین سن در اولین ازدواج نیز افزایش یافته است. کاهش مرگ و میر کودکان، افزایش مشارکت زنان در بازار کار و افزایش امید زندگی باعث شده تا فشار بر جوانان به ویژه زنان برای ازدواج زود هنگام کاهش یابد. بدیهی است در گذار شهری به دلیل افزایش استانداردهای زندگی در شهر، تغییرات اجتماعی سریع‌تر از مناطق روستایی به وقوع پیوسته است. افزایش سن ازدواج از جمله تغییرات اجتماعی است که در نقاط شهری ایران سریع‌تر از مناطق روستایی اتفاق می‌افتد. بر اساس محاسبات انجام‌شده، در نیم‌قرن گذشته میانگین سن در اولین ازدواج مردان و زنان الگوهای متفاوتی را نشان می‌دهد. بدین ترتیب که افزایش میانگین سن ازدواج زنان با سرعت بیش‌تری در مقایسه با روند افزایش سن ازدواج مردان به وقوع پیوسته است. با توجه به عمومیت سوادآموزی و افزایش سطح تحصیلات زنان و گرایش آنها

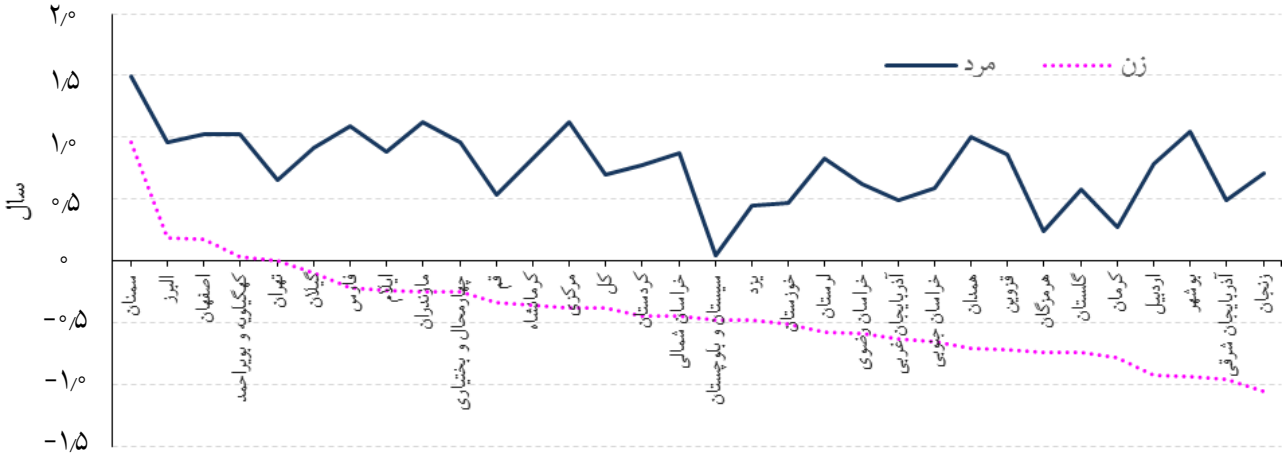

شکل ۲ – اختلاف میانگین سن در اولین ازدواج زنان و مردان کل کشور در سال‌های ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵

مأخذ داده‌ها: محاسبات نویسندگان بر اساس نتایج تفصیلی سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن کل کشور: ۱۳۹۰و۱۳۹۵

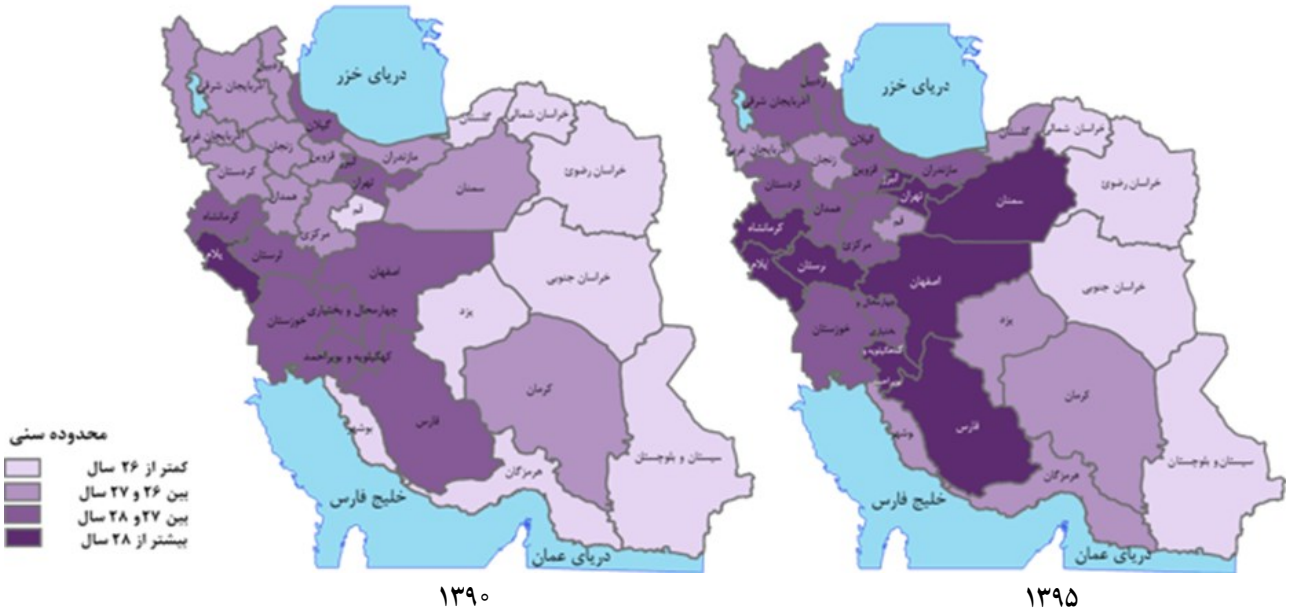

نقشه ۱: میانگین سن در اولین ازدواج مردان، کل کشور

مأخذ داده‌ها: محاسبات نویسندگان بر اساس نتایج تفصیلی عمومی نفوس و مسکن کل کشور: ۱۳۹۵و ۱۳۹۰

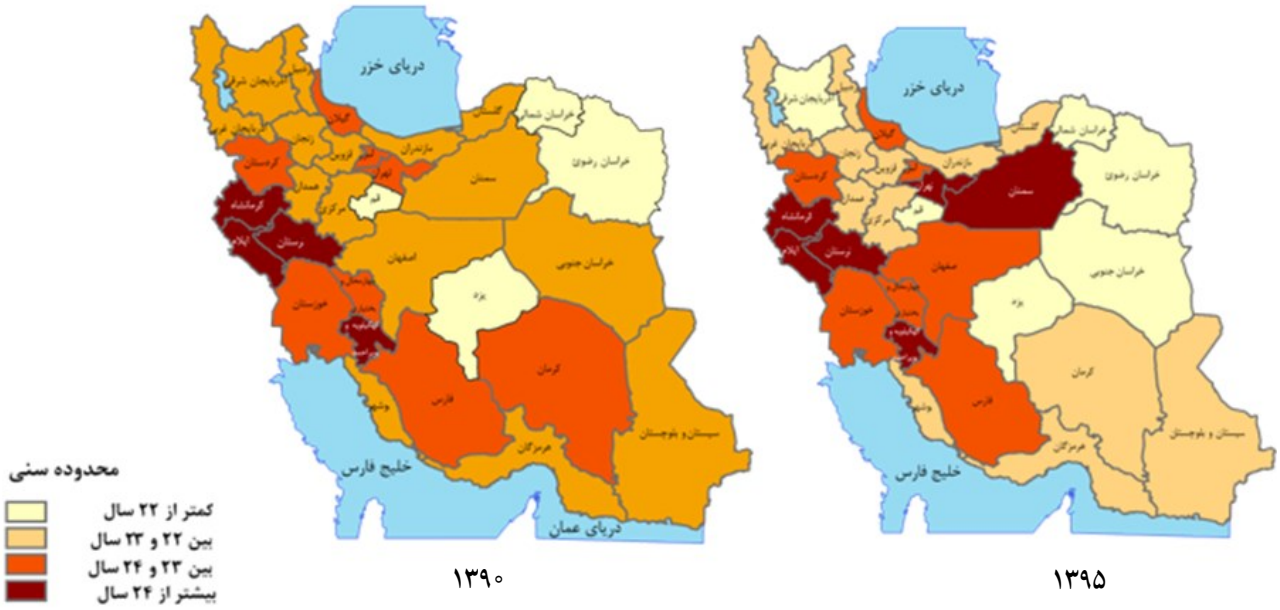

نقشه ۲: میانگین سن در اولین ازدواج زنان، کل کشور

مأخذ داده‌ها: محاسبات نویسندگان بر اساس نتایج تفصیلی سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن کل کشور: ۱۳۹۰و ۱۳۹۵

به مشارکت در بازار کار و در نتیجه ارتقای پایگاه اجتماعی- اقتصادی زنان این موضع کاملاً طبیعی و قابل انتظار به نظر می‌رسد. علاوه بر این در ایران یکی از ویژگی‌های الگوی ازدواج عمومیت آن است زیرا که در ایران ازدواج، فقط یک موضوع شخصی نیست، بلکه «ازدواج جوانان» از وظایف اساسی و مهم خانواده‌ها و اجتماع است.

کاهش اندک میانگین سن در اولین ازدواج زنان در چند سال اخیر موضوعی اجتماعی است که نیاز به مطالعه و بررسی بیش‌تری دارد.

منابع

زنجانی، حبیب‌اله. (۱۳۷۶). «تحلیل جمعیت‌شناسی»- تهران – انتشارات سمت.

http:/www.nyoir.org.

مرکز آمار ایران- نشریه‌ی نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن- سال‌های ۱۳۳۵، ۱۳۴۵، ۱۳۵۵، ۱۳۶۵، ۱۳۷۵، ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵.

مرکز آمار ایران. (۱۳۸۳). تحلیلی بر ویژگی‌های ازدواج در ایران (گرایش‌ها و روندها).

هاپث، آرتور و تی‌کن، تامس. «راهنمای جمعیت»، ترجمه‌ی نورالهی، طه. (۱۳۸۷). تهران- مرکز مطالعات و پژوهش‌های جمعیتی آسیا و اقیانوسیه.